

Leroux: 'n lewe.

J. C. Kannemeyer. 2008. Pretoria: Protea Boekhuis. 734 pp. ISBN: 978-1-86919-234-1.

As een van die waarskynlik min lesers wat in die Afrikaanse letterkunde geïnteresseerd is maar wat nooit by die werk van Leroux 'n besondere aanklank of leesplezier kon ervaar nie, het ek John Kannemeyer se *Leroux: 'n lewe* huiwerig begin lees. Deur hierdie jongste Kannemeyer-biografie het ek egter begryp wat ek deur die jare misgelees het, waarom *Een vir Azazel* die een Leroux-roman is wat my steeds intens boei, en hoekom ek as blote belangstellende leser weer, en gretig, na die hele oeuvre wil gaan kyk.

Hoewel die outeur geen eksplisiete doelstelling formuleer vir wat hy beoog het met die Leroux-biografie nie, die sesde van sy gepubliseerde volledige biografieë, kan die leser deur die titel: *Leroux: 'n lewe*, aflei dat die klem duidelik geplaas word op die skrywerspersona, en met die suggestie van geselekteerde openbaring. In sy voorwoord stel Kannemeyer dit wel duidelik wat hierdie biografie *nie* is nie: dit is "allermins 'n psigologiese studie oor die mens" (11), hoewel hy hom aansluit by die tendens tot *permissive biography*.

In 'n lesing gehou op 24 September 2004 voor die Jaarkongres van die Afrikaanse Letterkundevereniging te Potchefstroom, het Kannemeyer egter sowel uitgebreid verwys na sy eie praktyk as biograaf as om 'n historiese/teoretiese uiteensetting van biografiese geskiedskrywing aangebied. Hiertydens het hy verskeie interessante uitsprake gemaak, wat na my mening die rugsteun moet vorm vir 'n leser se evaluasie van die Leroux-biografie – hoewel dié werk toe nog nie eers naby "koek in die oond" was nie ("*Uit puur verstrooiing*", 96). Kannemeyer stel daar dat hy deur biografiese geskiedskrywing streef om "sonder die bylas van enige fiktiewe besonderhede, sover moontlik 'n beeld van 'n lewe

te gee wat op dokumentasie van daardie lewe en derhalwe op 'n hardnekkige speurtog gegrond is" ("*Uit puur verstrooiing*", 78). Ten opsigte van die Afrikaanse letterkunde, openbaar hy egter 'n meer persoonlike ideaal: "Ek wou hierdie skrywers en hulle werk, wat 'n leeftyd lank daaglikse begeleiers en 'n durende realiteit vir my is, deur my biografieë bestendig op dieselfde wyse as wat ons voorouers met hulle verhale oor hulle voorouers rondom die vuur onder die naghemel dit gedoen het". Saam met die Britse biograwe Holroyd en Holmes kan Kannemeyer van sy groot skrywersfigure sê: "En omdat ons so lief vir hulle is, wil ons die dooies lewend by ons hê" ("*Uit puur verstrooiing*", 88). Elkeen van sy onderwerpe het hy ook "vroeg in my lewe leer ken en elkeen van hulle was vir my 'n lewenslange hartstog", figure met sterk kreatiewe kragte en 'n besondere intellektualiteit, (maar ook) "mense met donker gebiede van die gees, persone wat in sekere opsigte ontglippende wesens is" ("*Uit puur verstrooiing*", 90).

Hoé naby aan Leroux die biograaf wel gestaan het, word openbaar in die "Aanloop" wat die eerste van die vyf basies kronologies geordende afdelings voorafgaan en waarin Kannemeyer die noue aard van sy verbintenis met Leroux en sy werk beskryf. Dit is 'n interessante tegniek waardeur die uitskuif van die biograaf as "karakter" in die res van die teks feitelik geregverdig word, hoewel ek tog meen dat daar verskeie situasies in die daaropvolgende "verhaal" was waar die verwysings na Kannemeyer in die derde persoon ietwat geforseerd voorkom. Maar dat Kannemeyer met Leroux (die mens, sy skryfwerk en met die gedagte om 'n biografie oor hom te skryf) 'n lang en hegte verbintenis gehad het, word meer as duidelik in hierdie "Aanloop" openbaar.

Om 'n indruk van die omvattende (734 bladsye wanneer die bibliografiese teks ingesluit word) stuk werk binne die bestek van

'n beperkte resensie weer te gee, kan ek slegs bepaalde aspekte wat my opgeval het, uitlig. Daar was in die eerste plek die skynbaar terloopse, soms anekdotiese maar vir die meer oppervlakkige leser baie interessante inligting rondom die mens en die skryfwerk. Die "borrelpraatjies" (maar 'n mens moet nooit die impak van sulke mededelings onderskat nie) omtrent die moontlike bloedverbintnisse met Rabie, Krige en Langenhoven; die familie se bande met Pauline Smith en Petronella van Heerden; die uitspraak dat Stephen le Roux iets van sowel vrouejagter as vrouehater in hom gehad het. My persoonlike gunsteling: die inligting omtrent die ongepubliseerde vertelling "Die Barotsi-affêre" (1949?) – die merkwaardige briefverhaal oor die huwelik van Seretsi en Ruth Khama; dat Stuart Cloete een van die grootste bewonderaars van Leroux se romans in Engelse vertaling was, en dat die wonderlike voorblad van *Sevadae by die Silbersteins* 'n voorstelling van die ontwykende Salome is en nie, soos ek al die jare gemeen het, van 'n beeldskone Henry nie!

Indien hierdie brokkies informasie wys op "dokumentasie gegrond op 'n hardnekkige speurtog", is die resultate van daardie ondersoek, nog duideliker en meer diepgaande, na te lees in die manier waarop Kannemeyer integrale aspekte van die skrywer Leroux openbaar en voorstel. Een so 'n gegewe is die besondere veelvlakkige verhouding van mentorskap, wedersydse respek en durende vriendskap met Jan Greshoff, Graham Greene en Koos Human wat as kernfasette van Leroux se leefwerklikheid opgeroep word. Deur die publikasie van die briefwisseling klink Etienne Leroux se stem hoorbaar deur die biograaf se skryfwerk op. Benewens die openbaring van die invloed wat hierdie mense op hom gehad het, word ook die ontroerende menslikheid van Leroux as vriend en as skrywer, vol humor en ironie, en in al sy onsekerheid en afhanklikheid openbaar.

Maar net so sterk teken Kannemeyer die beeld van Leroux as waarnemer, as afsydige toeskouer, byna as voyeur. Hierdie eienskap word aan die een kant verbind met sy afstandelikheid ten opsigte van die toe heersende sosiopolitieke realiteit en sy weiering om een van die laat Sestigters se "betrokke" skrywers te wees. Paradoksaal genoeg, is dit 'n eienskap wat hom waarskynlik ook in staat gestel het om byna meedoënloos soveel van sy persoonlike lewe in sy literêre tekste in te trek. Die beskrywing van hoe die intieme ervaring in tandem loop met die romanwêreld, vanaf *Die eerste lewe van Colet* tot by *Magersfontein, o Magersfontein!*, en die deurtastende beskrywings van daardie verskillende romanstrukture, toon weereens Kannemeyer as uitmuntende teksanalitikus. Die analise van en beskouing rondom die "betreklik eenvoudige" verhaal van skuld en morele oordeel in die baadjie van 'n speurverhaal, *Een vir Azazel*, sluit aan by Antonissen se oordeel van die "diep droewige" element in hierdie roman. Die inligting omtrent Leroux as verwoede en sistematiese leser, een wat ver en diep die verwysingsraam van sy skryfwerk nagespeur het, is werklik waardevol.

Wat my dalk die meeste beïndruk het in hierdie werk, is die objektiewe, maar deernisvolle wyse waarop die "donker gebiede" van Leroux se gees, en daarmee saam die besef van 'n "ontglippende wese", opgeroep is. Die ontwikkelingsgang vanaf die goue seun wat op Stellenbosch gedans en kerjakkert en nie een enkele Afrikaanse boek van belang gelees het nie, na die veelgepreste outeur op die rand van groot internasionale roem, tot by die vroeg-oud, oorgewig en depressiewe skrywer wat teenoor sy jong kollega uitroep dat hy in sy lewe darem al "moerse hard gestraf" is (643), word as byna onafwendbaar voorgestel. Dat Leroux slagoffer was van die gene van depressiwiteit, dat sy optrede gewissel het tussen die pole van kinderlike respek vir en satiriese hekeling van familie

en tradisie, dat hy bedags volledig Vrystaatse boer was maar snags deur sy lees- en skryfwerk alle parogiale grense afgebreek het, en dat die gulle gasheer altyd van agter 'n donkerbril sy talle gaste gadeslaan het, is tekenend van presies hoe ontglippend hierdie man juis vir 'n 'finale' opsomming was. Die laaste twee hoofstukke van die slotafdeling, "Die Swart nar" (1976–89), bring die biograaf se "liefde vir die dooies" sterk op die voorgrond. Die weergawe van Leroux se laaste jare, sy sterfte en die tragiese afloop van Elizabeth le Roux se lewe is roerend gedoen.

Kannemeyer se gebruik van dokumentêre bronne dra by tot die baie oortuigende beeld van hoe Leroux se status geleidelik gegroei het tot dié van veelbekroonde, hoewel ook kontroversiële outeur; dit toon aan wat die unieke aard van sy oeuvre binne sy spesifieke tydsgewrig was en stel waarskynlike redes vir die gebrek aan internasionale roem voor. Die biografie word dan ook 'n uiteensetting van wat Kannemeyer vroeg reeds as die sentrale tema in Leroux se skryfwerk identifiseer: dat hy "met 'n stuk selfparodie en persoonlike geskiedenis besig was, soos ook [...] die basiese problematiek van die gesigslose Syn en die verstrengeling van goed en kwaad (wat) diep in sy lewe ingryp" (16). Maar uit die bladsye word ook die verhaal vertel van hoeveel invloed daar van Leroux op 'n jonger generasie skrywers uitgegaan het; hoe sy stem weerklink in die werk van ondermeer Alexander Strachan en Ingrid Winterbach. Hierdie aspek van die biografie maak dit 'n waardevolle bron vir ook 'n algemene blik op die gang van die Afrikaanse prosageskiedenis.

Die vrae wat by my gelaat is na die eerste lees van die biografie is nie soseer krities as wat dit uit belangstelling spruit nie. Soos: waarom die byna totale afwesigheid van verwysings na die plek van Leroux se kinders in sy lewe? Dit kan gedeeltelik te wyte wees aan die weiering van die dogters om met Kannemeyer saam te werk, maar kon Renee le Roux

of Stephen le Roux nie meer daaromtrent sê nie, of was dit werklik 'n geval van "If a toddler comes near me we generate hate. [...] They know an enemy when they see one" (646). Hierdie leemte geld ook ten opsigte van inligting omtrent die verhouding met sy susters en met sy eerste vrou na die egskending. In 'n ander toonaard – Kannemeyer se bibliografiese verantwoording word baie deeglik ondervang deur die uitvoerige "Verwysings en Registers". Tog sou ek ook toegang wou kry tot 'n tradisionele bronnelys. Met die onlangse lees van Tim Jeal se biografie van Henry Morton Stanley (2007), het die nut van so 'n bibliografie vir die leser se verdere leeswerk baie duidelik geblyk.

Samevattend; *Leroux: 'n lewe* is 'n teks wat getuig van intensiewe navorsing en 'n indrukwekkende beheersing van die hele studieveld, maar ook 'n teks waardeur *an act of remembrance* met integriteit volbring is.

Henriette Roos
Universiteit van Suid-Afrika,
Pretoria